

dinibus inconsuetis menti exhibetur. Quia, ut merito observat D. Thomas, «ea, quæ sunt inconsueta, magis miramur, et sic in eis animus magis et vehementius detinetur».

3.^m *Frequenter meditari oportet, quæ volumus memorari.* Enimvero, experientia teste, facile in memoriam revocamus objecta illa, quæ frequentius et diutius meditamur, præsertim si magni pretii apud nos ea sint, vel affectu et amore prosequamur.

4.^m «*Oportet, ut homo ea, quæ memoriter vult tenere, sua consideratione disponat, ut ex uno memorato facile ad aliud procedatur*». Hoc præceptum, quod est D. Thomæ in verbis, non solum inter cætera præcipuum, sed tamquam scientifici hominis proprium haberi debet. Homo siquidem scientiæ memoriæ juvamen et auxilium per aptum ordinem idearum ac congruentem dispositionem objectorum quærere debet. Quod maxime assequetur is, qui in qualibet scientia ideas primarias et fundamentales seponat et mente figat, atque ad quamlibet earum postea referat secundarias, quæ cum illis cohærent; ita ut ex coordinata serie objectorum et idearum, quæ scientiam constituunt vel ingrediuntur, unitas quædam exurgat.

Atque ex prædictis omnibus inferre licet, duplicem distinguere posse methodum mnemonicam, quarum una appellari potest *mechanica*, altera *scientifica*. Prima per frequentem repetitionem litteralem perficitur, ac colligationem arbitriam vel externam rerum et idearum præsertim respicit. Secunda relationem vel nexum internum, naturalem et spontaneum objectorum et idearum insectatur et quærit.

SCHOLIUM

Docuit Hume, tria tantum esse principia associationis idearum: similitudinem, unionem loci vel temporis, et relationem causæ ad effectum. Sed melius et verius D. Thomas, qui alia quoque principia vel fundamenta associationis idearum statuit, ut contrarietatis vel oppositionis, societatis vel

propinquitatis cujusque generis. Unde, postquam associationem ex conjunctione vel serie temporis exposuit, subdit ¹: «Quandoque quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquid memoratur de Socrate, et per hoc occurrit et Plato, qui est similis ei in sapientia; quandoque vero ratione contrarietatis, sicut si aliquis memoretur Hectoris, et per hoc occurrit ei Achilles; quandoque vero ratione propinquitatis cujuscumque, sicut cum aliquis memor est patris, et per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacumque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis; et propter hoc fit reminiscencia, quia motus horum se invicem consequuntur» ².

CAPUT TERTIUM

DE SUPERIORI FACULTATE COGNOSCENDI

«Mens humana, ajebat olim D. Augustinus, prius hæc, quæ facta sunt, per sensus corporis experitur, eorumque notitiam pro infirmitatis humanæ modulo capit, et deinde quærit eorum causas». Postquam igitur de facultatibus sentientibus egimus, quibus sensibilia et corporalia attingimus utcumque, agere oportet de facultatibus, quibus horum naturam et causas quærimus, cognoscimus et dijudicamus; quod quidem perfici, apud omnes constat, per rationem seu intellectum, qui superior est quædam facultas animæ rationali insita, qua in ipsis sensibilibus, quæ sensibus objiciuntur, multa cognoscimus, quæ sensus fugiunt, simulque res sensibiles, ac pure spirituales, ipsaque sensibilia ad instar insensibilium percipimus. Naturam et generales condiciones hujus facultatis in primis discutiemus; deinde de intellectu

¹ *De Mem. et Rem.*, lect. 5.^a

² Circa facultates et species sensibiles, vide opus nostrum *Estudios sobre la filosofía de Santo Tomás*, lib. 4.º, cap. xvi, et libro 5.º, cap. 1.º

agente et possibili, qui mentem humanam integrant et veluti constituunt, disseremus.

ARTICULUS PRIMUS

De potentia intelligente generatim spectata.

§ I

Definitiones et prænotiones.

1.° Definiri potest hominis intellectus: *naturalis et vitalis facultas seu vis animæ insita, qua res insensibiles vel sensibiles ad instar insensibilium cognoscere valet*. Dicitur *vis naturalis et vitalis*, ut nullatenus confundatur cum perfectionibus illis extrinsecus intellectui advenientibus, ejusdemque vim cognoscendi agentibus, quæ tamen nec naturales nec vitales vires sunt; prouti contingit tum in lumine gloriæ, quo sancti in cælo Dei essentiam intuentur, cum etiam in fide theologica, qua intellectus veritatibus supernaturalibus assentitur. Additur, hujusmodi facultate cognosci res insensibiles et sensibiles ad instar insensibilium, quia revera intellectus, non solum interiora sensibilium penetrat, atque simul realitates, quæ in ipsis reperiuntur, ut perfectiones reales corporis, substantiæ, viventis, sub ratione universali ac proinde insensibili percipit, sed objecta quoque insensibilia, seu omnino immaterialia et pure intelligibilia, ut Deum, Angelos, animam, attributa divina, creationem, veritatem, existentiam, capere et cognoscere potest. Id maxime notatum velim, me hic nomine *intellectus* facultatem integram intelligendi, quæ homini præter et supra facultatem sentiendi congruit, comprehendere, ita ut voces istæ omnes: *intelligentia, intellectus, facultas intellectualis vel intelligens, ratio, mens*, tamquam synonymæ habeantur respectu allatæ defini-

tionis, atque pro una et eadem completa facultate vel potentia accipiantur.

Atque præfatam intellectus definitionem hoc sensu expositam antepone licet ei, quæ communiter in scholis afferebatur, qua intellectus dicitur: *facultas perceptiva veritatis seu entis sub ratione veri*. Quæ quidem definitio pressior est atque plus æquo obscurior pro tyronibus, quamquam quoad substantiam cum ea, quam supra attulimus, abs dubio congruit. Facultas namque, quæ rationem entis attingit, tum insensibilia et pure intelligibilia, tum sensibilia ipsa sub universali ratione, ac proinde ad instar insensibilium, attingere potis est.

2.° Intelligendi definita facultas dicitur *intellectus*, quasi intus legens; id quod ei congruit, tum subjective, tum objective: *subjective* quidem, quatenus objecta, quæ intelligit, ad se veluti trahit et intra se recipit; *objective* autem, quatenus in multis objectis, non meras singulares et sensibiles qualitates, nec externas solum affectiones vel modificationes, ut sensus, capit et cognoscit, sed universales rationes ipsamque intimam rei essentiam attingere valet.

3.° Atque deinde intellectus prælatus in *speculativum* et *practicum* jure dispescitur. Speculativus ille dicitur, quo objecta vestigamus, ut ipsorum veritatem adsequamur et contemplemur, ita ut veritatis assecutio sit immediatus et præcipuus finis applicationis intellectus ad tale objectum; ut dum Dei existentiam et attributa, mundi creationem, animæ spiritualitatem investigamus. Dixi *immediatus* et *præcipuus*, quia nullius est objecti cognitio, nulla etiam veritas, quæ remote saltem et indirecte ad opus, præsertim morale, dirigi et ordinari nequeat. At vero intellectus tunc proprie *practicus* appellatur, dum quærit et cognoscit veritates eas, quæ ex sua ipsa natura ad opus tendunt, ita ut sint veluti regulæ et principia, quæ homo applicare cogitur, dum opus aliquod, tum ordinis physici, civilis vel socialis, tum maxime ordinis morales, producere vel exercere vult. Ex quo pronum est inferre, duplicem hunc intellectum ex solo fine, ac proinde

accidentaliter solum inter se differre; namque, ut bene habet D. Thomas ¹, «accidit alicui apprehensio per intellectum, quod ordinetur ad opus, vel non ordinetur».

4.º Idem præterea *intellectus* intelligentia sæpenumero nuncupatur ex usu, qui invaluit, istas voces usurpandi tamquam synonymas. Attamen apud D. Thomam aliosque veteres *intelligentia* duplicem significationem, præter nunc expositam, obtinet: quarum prima hæc est, ut intelligentia accipiatur pro actu seu exercitio intellectus, idemque proinde sit ac intellectio seu actus intelligendi. Significatio altera ea est, ut sumatur pro quodam intellectuali habitu, qui nihil est aliud quam complexus seu collectio primorum principiorum scientiarum omnium, id est, earum veritatum, quæ propter immediatam et vividam evidentiam, qua donantur, statim absque examine et conatu et quasi naturaliter et sponte ab homine percipiuntur, eisdem necessario et indeclinabiliter assentiendo et inhærendo.

5.º Ast vero majoris certe est momenti distinctio, quæ inter *intellectum* et *rationem* intercedit. Quæ ut plenius et facilius capiatur, in memoriam revocare oportet, tres esse actus, quibus vis intellectiva sese exerit, apprehensionem, scilicet, seu simplicem perceptionem, iudicium et discursum seu ratiocinationem. Itaque intellectus, reduplicative ut *intellectus*, seu prout a *ratione* distinctus, est facultas seu potentia intelligens, quatenus per eam homo et simpliciter res apprehendit vel percipit, et immediata iudicia efformat. Dico autem iudicia immediata ea, quæ per comparisonem simplicem duarum idearum in mente statim exurgunt propter immediatam evidentiam, qua nexus vel repugnantia prædicati cum subjecto dignoscitur, ut evenit in primis veritatibus seu principiis scientiarum. At vero eadem ipsa intellectualis potentia, quatenus veritatem quærit et invenit per comparisonem plurium idearum, conficiendo discursum sive ratiocinationem, *ratio* proprie et speciatim nuncupatur. *Intellectus*

¹ *Sum. Th.*, 1.^a p., q. 79, art. 11.

igitur et *ratio*, etiam dum non accipiuntur ut synonyma, sed ex parte propriæ cujusque significationis, non sunt duæ potentia realiter distinctæ, sed duo aspectus seu manifestationes ejusdem facultatis intellectualis: quæ *intellectus* ac etiam *intelligentia* dicitur, prout veritatem assequitur per simplicem contactum cum objecto, absque motu ac veluti per tranquillum, fixum et spontaneum mentis intuitum; *ratio* vero, prout veritatem assequitur per motum et conatum quemdam, quo ab uno objecto ad aliud procedit seu discurrit, ex una veritate nota aliam ignotam et latentem detegit, idque utendo vel analysi plus vel minus complexa. Ex quibus

Colliges 1.º intellectum seu *intelligentiam*, hoc sensu acceptam, esse veluti partem seu potius manifestationem superiorem et nobiliorem mentis humanæ; quandoquidem per ipsam et ex ipsa homo participat modum intelligendi ipsius Dei, qui unico actu et intuitu simplicissimo omnia novit; atque etiam angelorum, qui, non discurrendo et ratiocinando, sed, ut scite ait D. Thomas, «simpliciter et absque discursu veritatem rerum apprehendunt»: unde et *intelligentiæ* et creaturæ *intellectuales* proprie nominantur, dum e contra homo *rationalis* creaturæ nomen merito et jure sibi vindicat.

Colliges 2.º rationem seu naturam intellectus hujus seu intelligentiæ in homine perfectiori modo et potissimum reperiri in perceptione entis; hujus namque notio seu idea, ut alias dicemus, ejus est naturæ, ut primo, statim et absque conatu ullo a mente capiatur et detegatur in quolibet objecto: quinimmo, experientia ipsa teste, scimus, notionem entis omnes intelligendi actus comitari, nihilque nos de quavis re investigare nec detegere posse, nisi rationem et ideam entis in eodem detegamus, vel potius intueamur. Quam rem docet etiam D. Thomas pressiori sermone, dum affirmat, nos nihil posse intelligere nisi *sub ratione entis*.

Colliges 3.º intellectum, præfato sensu acceptum, esse fundamentum seu principium et terminum simul *rationis*. Siquidem ratio, ut *ratio*, seu ut ratiocinationem efformans,

præsupponit necessario, non solum simplicem perceptionem objectorum, sed quædam principia seu veritates per se et immediate evidentes, ex quibus initium ducere possit, et quibus veluti fundamentis nitatur processus rationis, quo ignotum ex noto deducere et detegere possit. Est quoque *terminus*; quia propositio seu veritas, per ratiocinationem deducta et detecta, certa et evidens menti apparere nequit, nisi mens ipsa pervideat, propositionem seu veritatem necessario et legitimo nexu cum aliquo primo principio ligatam esse. Ergo motus potentiæ intellectualis, quo ratio ut *ratio* constituitur, et incipere debet ab aliqua veritate per se et immediate nota, et simul ad eandem terminari debet per resolutionem iudicii. Egregie ad rem D. Thomas ¹: «Inquisitio rationis, sicut a simplici intuitu intellectus progreditur, quia ex principiis, quæ quis intellectu tenet, ad inquisitionem procedit; ita etiam ad intellectus certitudinem terminatur, dum conclusiones inventæ in principia resolvuntur, in quibus certitudinem habent».

Colliges 4.º perperam Kant ac post illum non paucos ex recentioribus docuisse, intellectum et rationem duas esse facultates seu potentias ab invicem realiter distinctas. Quod, ut alias omittamus rationes, satis constat, tum ex eo, quod idem sit objectum intellectus et rationis, nimirum, res prout intelligibilis seu ens sub ratione veri: tum etiam ex eo, quod rationis munus et actus ex intellectu essentialiter pendet ac in eo involvitur; quandoquidem, ut nunc vidimus, ratiocinatio et ab intellectu pendet et incipit, et ad eundem terminatur et resolvitur. Ergo, ut scite disserit Scotus, «eadem potentia cognoscit principia et conclusionem; aliter nullam eadem potentia cognosceret conclusionem, cum non cognoscatur per se, nisi ex collatione ad principium, quia principium non cognoscitur, nisi sciatur elici conclusio contenta in illo».

Colliges 5.º actum proprium intellectus, prout intelle-

¹ *Sent.*, lib. 3.º, d. 35, q. 1.^a, art. 2.º

ctus, dici posse *intuitionem* seu cognitionem intuitivam, sicut e contra actus rationis cognitio *discursiva* vere dicitur; quatenus, scilicet, intellectus, ut habet D. Thomas, *cognoscit simplici intuitu; ratio vero discurrendo de uno in aliud* ¹.

6.º Porro non minoris est momenti apud philosophum christianum divisio illa rationis in *superiorem* et *inferiorem*, qua D. Augustinus primum et post eum D. Thomas rationis humanæ theoriam, a gentilibus philosophis incomplete, diminute et incohærenter traditam, evolverunt, illustrarunt et compleverunt. Apud Augustinum itaque ratio superior est, *quæ intendit æternis conspiciendis aut consulendis; inferior vero, quæ intendit temporalibus rebus*. Ast, quoniam definitiones istæ obscuritate præ nimia brevitate laborant, e re erit earum sensum ad mentem D. Thomæ declarare et evolvere.

Jam ergo, quia ratio humana seu intellectualis hominis vis nihil est aliud, ut alias dicemus, quam participatio quædam Primæ Veritatis ac veluti impressio divini luminis, implicite et quasi virtute præhabet veritates eas primarias, necessarias, æternas et immutabiles, quibus continentur et exprimuntur relationes essentielles rerum, idque tam in ordine speculativo, quam in practico seu morali: nam, «sicut in ratione speculativa sunt quædam, ait D. Thomas ², ut naturaliter nota, quorum est intellectus, et quædam, quæ per illa innotescunt, scilicet, conclusiones, quarum est scientia; in ratione practica præexistunt quædam, ut principia naturaliter nota». Hujusmodi prima et suprema cognitionis principia eatenus essentielles et immutabiles rerum relationes continent et exprimunt, quatenus sunt impressiones, participationes et similitudines idearum divinarum, quibus Deus rerum natu-

¹ Cave tamen, ne inde inferas, cognitionem prædictam *intellectus* esse immediatam; nam, quamquam intuitiva dici potest sensu exposito, at immediata vere dici nequit, cum objectum et veritatem non attingat nisi mediis speciebus sive ideis.

² *QQ. Disp. De Verit.*, q. 16, art. 1.º

ras possibles exprimit cognoscitque, reales vero ad extra produxit et condidit. Ex quo plane inferitur, harum veritatum objectivam realitatem in Dei essentia inveniri et existere; quinimmo, ut profundissime dixit D. Thomas, hujusmodi prima principia habent quamdam immutabilitatem et *infallibilitatem ex hoc, quod sunt similitudo illius Primæ Veritatis*.

Ergo, dum noster intellectus, veritates has primas, necessarias, æternas et immutabiles contuendo, ex ipsis et per ipsas vel de inferioribus judicat, veritates particulares in eis contentas deducendo, vel eis utitur tamquam regulis morum, quibus ad Deum et divina quasi directe et immediate tendat, jure tunc nuncupatur et est *ratio superior*; qua intendit rebus æternis conspiciendis et consulendis. E converso, dum vel ex observationibus et experientia singularium, vel per comparisonem, analysim et synthesim idearum vel notionum, quas ex corporalibus et sensibilibus abstraxit, veritates quasdam magis vel minus universales elicit, quibus alia objecta aliasque veritates et quærit et detegit, vel eisdem utitur pro directione actionum moralium, erit tunc *ratio inferior*, quæ intendit temporalibus rebus ¹.

7.º Celebrrior est divisio intellectus in *agentem et possibilem*, quam nunc solum innumimus, quoniam de ea postea fusiori sermone agere opus est.

SCHOLIUM CIRCA INTELLECTUM ET RATIONEM

Sicut Kant, Jacobi et alii post ipsos, ut dixi, perperam docuere, intellectum et rationem duas esse specie distinctas

¹ Vehementer igitur falluntur, qui autumant, rationem superiore specie distingui ab inferiori, atque ad mentem D. Augustini et D. Thomæ proprius accedunt, qui hic nihil aliud agnoscunt quam duas functiones ejusdem facultatis intellectualis, quarum una ad æterna et necessaria fertur ratio, altera vero ad temporalia et contingentia; «contingentia enim et necessaria, ut

intelligendi facultates, ita quoque Rosmini, non solum hujusmodi distinctionem tuitus est, sed docuit præterea, intellectum in hoc a ratione differre, quod objectum prioris sit ens ideale seu possibile, rationis autem ens reale. Quod quidem absque fundamento et gratis esse dictum, ut alia omittamus, vel ex eo solum plane constat, quod utraque hæc facultas, seu potius functio intellectualis, ens tum ideale seu possibile, tum reale attingere potest. Equidem ex ipso sensu intimo conscii sumus, non tam circa ens possibile, quam circa ens reale, tum per ratiocinationem, posse procedere. Longius fortasse a vero recessit Rothenflue, qui notiones intellectus et rationis a D. Thoma cum reliquis Scholasticis traditas pervertit penitus et confundit. Est namque ratio apud eum *facultas animæ immediate percipiendi res de se insensibiles; intellectus autem facultas animæ mediate seu per ratiocinium percipiendi esse, verum, pulchrum aut honestum rerum*. Hæc si vera sunt, ergo fallitur abs dubio communis omnium sensus, immo universum humanum genus, dum existimat et adstruit, Deum et Angelos esse quidem et vere dici naturas *intellectuales*, non verò proprie rationales; eo quod veritatem per simplicem ejus intuitum et immediatam perceptionem, minime vero per discursum seu ratiocinationem acquirant; nam, si ratio, teste Rothenflue, est facultas *immediate* percipiendi res intelligibiles, intellectus autem percipit *mediate seu per ratiocinium*, profecto Deus et Angeli, non naturæ intellectuales, sed rationales tantum et proprio nomine sunt nuncupandi: e converso homo, qui in inquisitione et assecutione veritatis mediate seu per ratiocinium, ut plurimum et frequentius, procedit, non rationalis, sed intellectualis erit nuncupandus. Quod ad me attinet, existimo, non solum magis veram, sed communi hominum sensui ac rerum naturæ magis consentaneam esse doctrinam D. Thomæ, qua et tra-

adnotat D. Thomas, *Sum Theol.*, 1.^a p., q. 79, art. 9.º, etsi differant secundum propria genera, conveniunt tamen in communi ratione entis, quam respicit intellectus».

ditur exacta et naturalis notio intellectus et rationis, et asseritur, Deo et Angelis congruere sensu proprio denominationem naturæ intellectualis, non vero rationalis. Quin et redditur ratio vera sufficiens hujus diversæ denominationis, adstruiturque tandem, nomen *rationis* Deo et Angelis solum congruere, quatenus accipitur pro vi seu facultate intelligendi, prout a facultate sensitiva omnino distincta et sejuncta. En aurea D. Thomæ verba, quibus prædicta omnia summam et dilucide continentur: «In homine est intellectus¹; non tamen propter hoc in ordine intellectualium proprie ponitur, quia illa substantia *intellectualis* dicitur, cujus tota cognitio secundum intellectum est, quia omnia, quæ cognoscit, subito sine inquisitione ipsi offeruntur: non tamen ita est de cognitione animæ (rationalis), quia per inquisitionem et discursum ad notitiam rei venit; et ideo *rationalis* dicitur, quia ejus cognitio secundum terminum tantum et secundum principium intellectualis est: secundum principium, quia prima principia sine inquisitione statim cognoscit, unde habitus principiorum indemonstrabilium *intellectus* dicitur; secundum terminum vero, quia inquisitio rationis ad intellectum rei terminatur. Et ideo non habet *intellectum* ut naturam propriam, sed per quamdam participationem. (Accipe hic *intellectum*, non pro facultate intelligendi, quam certe apud D. Thomam homo habet tamquam propriam naturam seu perfectionem, sed *intellectum* ut contra rationem distinctum, id est, pro cognitione intuitiva seu acceptione spontanea veritatis rerum absque inquisitione per discursum et ratiocinationem.) Ratio autem et de Deo, et de Angelis dicitur; tamen alio modo sumitur, secundum quod omnis cognitio immaterialis ratio dici potest, prout ratio dividitur contra sensum, et non contra intellectum».

SCHOLIUM DE RATIONE SUPERIORI ET INFERIORI

Dixi supra, prima principia rationis seu veritates illas æternas et necessarias, circa quas præsertim versatur ratio

¹ *Sent.*, lib. 2.º, d. 3.^a, q. 1.^a, art. 6.º ad. 2.^m

superior, nuncupari a D. Thoma *prima intelligibilia*. Quod sane nomen ipsis congruit, non solum quia sunt id, quod primum et quasi naturaliter a mente percipitur, sed etiam et maxime quia secundum ea et per ea de aliis judicamus. Nam, cum hujusmodi prima intelligibilia in se contineant et exprimant relationes essentielles et fundamentales rerum, idque prout in essentia sive ideis divinis continentur et exprimuntur; vere potest dici, quod, cum secundum ea de aliis judicamus, vere de his aliis judicamus per ideas divinas et per Primam Veritatem. Itaque, absque eo quod deliramenta Mallebranche amplectamur; absque eo quod admittamus ipsius opinionem falsitate et periculis scatentem circa visionem objectorum in Deo; bene possumus dicere cum D. Augustino, mentem nostram *veritatem in Deo videre, veritatem esse majorem* anima nostra, nos de rebus *judicare secundum primam veritatem*, aliaque hujusmodi Doctoris afri pronuntiata, quæ quidem, a Mallebranche exaggerata et non probe intellecta, occasionem præbuere ejusdem absurdæ theoriæ. Prima siquidem intelligibilia, quatenus exprimunt relationes essentielles rerum, prout continentur et repræsentantur in ideis divinis, et similiter quatenus sunt participationes exemplatæ intellectus divini, majora sunt anima et mente rationali: hæc de aliis judicat per ipsa, et veritatem in Deo videre, dici potest, cæteraque non absimilia pronuntiata D. Augustini verificantur. Profecto, si Mallebranche pronuntiata hujusmodi ad mentem et doctrinam D. Thomæ, et non ad principia cartesiana, expendisset, verum et genuinum eorumdem sensum assecutus fuisset. Tunc enim, loco illius periculosæ theoriæ ac sensui communi adversantis, statuisset cum D. Thoma, sensu nunc exposito, quod ¹ «anima judicat de rebus omnibus secundum Veritatem Primam, in quantum resultat in ea sicut in speculo secundum prima intelligibilia». Id est, anima vere dicitur omnia alia cognoscere et dijudicare secundum Veritatem Primam et in Veritate

¹ *Sum Theol.*, 1.^a p., q. 16, art. 6.º

Prima, quatenus alia cognoscit et dijudicat secundum prima principia et per prima principia seu intelligibilia, quæ nihil sunt aliud nisi quædam impressiones seu participationes exemplares derivatæ ab intellectu divino ad mentem nostram. Dixisset etiam cum D. Thoma, quod « a veritate intellectus divini exemplariter procedit in intellectum nostrum veritas primorum principiorum, secundum quam de omnibus judicamus »¹.

§ II

Præcipua philosophorum placita de intellectu.

Quoniam philosophia ferme omnis, præsertim vero quoad quæstiones psychologicas et ideologicas, ex sententia, quam quisque amplectitur circa naturam et proprietates facultatis intelligendi, maxime pendet; e re erit præcipuarum scholarum et majoris nominis philosophorum systemata et pronuntiata de re hac attingere. Hac quippe ratione, præterquam quod tyronum mens expolitur ac veritatis magis amans evadit, theoriam philosophiæ christianæ, quæ eadem est ac sensus communis, plenius ac perfectius assequetur. Itaque, missis antiquioris ævi philosophis, ac etiam Anaxagora, Xenophane cum reliquis metaphysicis eleaticis, Pythagora ac ejusdem discipulis, ad posteriores gradum facimus.

A) *Plato*: Præter sentiendi facultatem, tres alias cognoscendi facultates vel functiones agnovit, opinionem, cogitationem, intelligentiam. Nuncupatur opinio apud ipsum facultas, qua anima per analysim et synthesim notiones rerum, quas per sensus apprehendit, sibi efformat, atque objecta hæc sensibilia dijudicat; cogitatio vero notiones rerum a materia magis abstractas et universales tamquam proprium objectum habet: ita ut opinio et cogitatio circa sensibiles res versentur;

¹ *De Verit.*, q. 1.^a, art. 8.º Consule opus nostrum *Estudios*, etc. L. 5.º, c. vi et passim.

sed opinio ad eas feratur in seipsis, cogitatio autem prout subsunt abstractioni.

Intelligentia est facultas sive functio, qua anima rerum *ideas* sive naturas in seipsis intuetur, inconditatum sive Absolutum esse attingit, simulque ex hac et per hanc intuitionem idearum et perceptionem Absoluti ad cognitionem existentium progreditur et descendit.

Ex hac Platonis theoria inferes 1.º *opinionem* et *cogitationem* ab ipso constitutas non multum re vera differre ab ea intellectu functione vel manifestatione, quam cum D. Augustino et D. Thoma *rationem inferiorem* nuncupavi.

Inferes 2.º intelligentiam Platonis cum facultate intellectuali integra, prout a D. Thoma exponitur, id est, quatenus *intellectum* et *rationem* simul complectitur, convenire quidem et quodammodo assimilari ex parte actionum, minime vero ex parte objecti; assimilatur quoad actus, quia *intelligentia* illa Platonis, non solum est intuitiva, sed etiam discursiva: differt quoad objectum, quia nec *intellectus* nec *ratio* apud D. Thomam habent pro objecto *ideas* illas platonicas.

B) *Aristoteles*: Duas cognoscendi facultates in anima certe admisit, sensum scilicet et intellectum, atque postremum istum in *agentem* et *possibilem* divisit. Primus est, quo anima ex repræsentationibus rerum sensibilibus, quæ sensibus internis et præsertim imaginatione continentur, abstrahit species sive *ideas* intelligibiles, quibus sensibilia objecta sub universali ratione repræsentantur. Secundus est, qui per præfatas *ideas* res sub universali ratione cognoscit, idque per simplicem perceptionem, per iudicium et per ratiocinationem. Quamvis res sensibiles, prout singulares et contingentes, sensus tantum objectum esse queant; attamen, ut subsunt abstractioni et universalitati, necessitatem, immutabilitatem ac intelligibilitatem obtinent, ex quo objectum intellectus puri ac proinde scientiæ esse possunt¹.

¹ Sunt, qui existimant, Aristotelem admisisse duplicem intelli-